

KUSPER JUDIT

IDŐKALANDOROK NE KÍMÉLJENEK!¹
TASNÁDI ISTVÁN, GIMESI DÓRA, JELI VIKTÓRIA:
IDŐFUTÁR. A KÖRZŐ TITKA

Mi történik, amikor az idő, a történelem vagy éppen az emberiség sorsa néhány kamasz kezébe kerül? Kerülhet egyáltalán? Hová kerülnek az időn átutazó emberek és tárgyak, lehet-e utazni időben, vagy inkább csak jól hamisított naplók sorai között tévedhetünk el? S ha közben még üldözők is akadnak? A klasszikus krimi és a kalandregény rejtélyekkel teli terepére merészkedett néhány évvel ezelőtt egy ifjúsági regény, pontosabban először annak rádiójáték-változata, az *Időfutár*. 2012 áprilisától a Kossuth Rádión volt hallgatható, s bár e műfaj kissé bizarrnak, idegennek tűnik a 21. század irodalmi kánonjában, a műsor igen nagy sikert ért el, melynek hatására megszületett a regényfolyam első része, az *Időfutár – A körző titka*, mely a rádiójáték jócskán átdolgozott változataként jelent meg 2013-ban a Pagony gondozásában. Az első részt azóta hat további kötet követte, az első hat kötet egy (jócskán összekuszálódott és többszörösen elágazó) cselekményszál kibontásával foglalkozik, míg a hetedik kötet – az előzőekhez kapcsolódva – új történetet indukál. Egy hétrészes sorozat s mellette a rádiójáték sikere már önmagában is elegendő lehet ahhoz, hogy említésre és bemutatásra méltónak ítéljünk egy ifjúsági regényt, ám ezen túlmenően egyéb erények felsorakoztatása is arra bátorít minket, hogy elgondolkodjunk azon, érdemes lenne-e oktatási szinten, irodalomórán foglalkozni a regény egy, esetleg több kötetével, meg tudja-e szólítani a megcélzott korosztályt s elképzelhetőnek tartjuk-e, hogy olyan mű is az olvasmánylistánkra kerüljön, mely nem száz évvel ezelőtt született (azaz nem állta még ki az idő próbáját, lehet, hogy néhány év múlva már senki nem olvassa, valami különös oknál fogva érthető a nyelvezete). Azaz: tananyaggá tehető-e egy kortárs ifjúsági regény(folyam)?

A Tasnádi István, Gimesi Dóra, Jeli Viktória, Vészits Andrea szerzőnégyes tollából született regények műfaji meghatározás izgalmas kiindulópontja lehet a művek értelmezésének. A szöveg egyszerre hordozza magán a krimi, a sci-fi, a kalandregény, a romantikus regény vagy éppen a disztópiák tipikus jegyeit, de még a történelmi és a fiktív történelmi regények világába is elkalandozunk. Mind-mind olyan műfaj, mely bizvást számíthat az elsődlegesen megcélzott olvasóközönség (talán kb. 12-18 éves kor közötti olvasók) figyelmére, hiszen jórészt a populáris regiszterből táplálkoznak, nyelvhasználatuk nem sokban különbözik (de legalábbis épít) e korosztály nyelvhasználatára, kérdésselvetései, problémái relevánsak. Ám ezeket a műfaji jegyeket is összefogja egy koherens

1 Készült az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen pályázat támogatásával

narratopoétikai váz, mely lehetővé teszi, hogy a mű kamasz hősei valóban megtalálják a közös hangot olvasóikkal. E váz alapja pedig kísértetiesen hasonlít a hőmesék, s különösen a felnőtté válás meséinek szüzséjéjé: adott a hőünk, aki úgy érzi, kicsúszott a lába alól a talaj, nem találja helyét a világban, lényegében felbomlott az a rend, amit réginek nevezhet (a szülei, az ősei rendje), s úgy érzi, ebben a rend nélküli világban nem talál kapaszkodókat. Segítői révén hihetetlen kalandokban vesz részt, nehezebbnél nehezebb próbákat kell kiállnia, míg végre neki (az életválság határán állónak, az éppen felnővőnek) kell helyretolni a kibillent rendet és megmenteni a világot. Ugye, milyen egyszerű forgatókönyv? Minden meseszerű vagy éppen eposzszerű műre igaz lehet, mi, olvasók pedig végigkövetjük csetlő-botló hősünket, hogy eljussunk vele a boldog végkifejletig.

Semmi új nincs hát ebben a történetben? Ez az, amit már évezredek vagy évtizedek óta mesélnek? Igen is meg nem is. A narratív váz nem új, lerágott csont, de mindaz, ami bevonja, annál izgalmasabb. S itt jelennek meg például a műfaji felvetéseink is: hiszen ez a történet a mai, népszerű műfajok nyelvén szólal meg, egy végletekig klasszikus szüzsé sci-fivé is változhat, vagy éppen krimivé vagy disztópiává. S mégis miért? Talán éppen azért, mert a klasszikus szüzsé célja az, hogy mindig újra és újra megszólalhasson, s ha megszólal, meg is hallgassák. Azok, akik ma élnek, ma olvasnak. Akik éppen ezeket a műfajokat részesítik előnyben, éppen ezt a humort értik, ezt a szlenget beszélnek.

A *Időfutár* kezdetén Hanna is éppen ilyen hő: apja munkahelyváltásai miatt gyakran költözik a család, így a szöveg pragmatikai szintjén is kihullik korábbi, megszokott életéből, nem érti a körülötte zajló változásokat, szüleivel egyre nehezebben kommunikál, ráadásul a már épp megszokott és otthonossá vált Szegedről a kaotikus, kiismerhetetlen Budapestre költöznek. A hely így egyben a lelkiállapot kivetülésévé is válik, az eltévedés helyszínévé, akárcsak a mesékben a kiismerhetetlen, sűrű, sötét, kerek erdő. A folklór szimbólumrendszerében az erdő a beavatás színtere, ahol a hő egyik létállapotból a másikba kerül.² A város utcái is, akárcsak az erdő, veszélyt rejtene, még mindig ismeretlenek, ráadásul a kint átélt kalandok jelentős része éjszaka történik, amikor valóban szinte vakon tapogatóznak és minden mozduló árnyéktól megijednek hőseink. S ha ez még nem volna elég, Hanna barátot sem talál egykönnyen: új osztályában idegennek érzi magát, legfontosabb kapcsolata még mindig szegedi barátnője, a mozgás szabadságától megfosztott Zsófi. A két lány a számítógép (majd a féreglyuktelő) segítségével tartja egymással a kapcsolatot, ami így csupán virtuális, ám Hanna számára – és Zsófi számára is – mégis az egyik legfontosabb kötelék.

Az önmagát és magányában kapaszkodókat, jeleket kereső lány számára az új lakóhely idővel új barátokat is hoz: a szótlán, kissé tohonya, ám csupaszív

2 TÁnczos Vilmos, *Folklórszimbólumok*, BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2006. http://kjnt.ro/szovegtar/tanulmany/NEJ_02_2006_TanczosV_Folklorszimbolumok_10 (Letöltés: 2018.11.22.)

Tibit, az osztály bohóca Szabikát, Ervint, a pedálgépet, Bulcsút, az önmagát földönkívülinek képzelő dalekot, de legfőképp egy öregembert, Sanyi bácsit, akivel egy különös kacat miatt kerül kapcsolatba. A furcsa öregúr és körzője miatt sokszorozódik meg a regény műfajisága: a kényelmes-kényelmetlen iskolaregényből (mely persze egyben a beavatási regény felnötté válását is tematizálja) kalandregény, sőt krimi teremődik, hogy az első rész végére még ezek a keretek is kitáguljanak. Hanna alakja ismerős lehet minden olvasó számára, vele együtt bolyongunk a pesti vagy budai éjszakában, ismerkedünk az osztálytársakkal, vívjuk meg csatáit az osztály menőivel vagy éppen a tanárokkal. A regény – nagyon pontosan – felvonultatja a 13-14 éves diákok mindennapi problémáit, szimbolikusan elhelyezi lehetséges kérdéseit a főhősök valamelyikének szerepében, így kínálva biztos kapaszkodót az olvasónak: ahogyan a szereplők, úgy az (odaképzelt) olvasók sincsenek tisztában saját képességeikkel, vágyaikkal, nehézségeikkel, csupán cipelik magukkal terheiket, sokszor senkivel meg nem osztva azokat. Hanna és barátai az internet, a csetelés világában éppoly esendők, mint a népmesék hősei, éppúgy eltévednek, néha túljátsszák szerepüket, hibáznak, keresik a kiutat s előbb-utóbb megpróbálnak jól választani.

Rájuk is próbák sora vár a fent említett műfajoknak megfelelően: krimihősként meg kell oldaniuk egy rejtélyt, le kell fülelni a tetteseket, ellenségeket. Iskolaregényhősként meg kell felelniük a közösség elvárásainak, elfogadni a szabályokat, ám közben ügyelni arra, hogy személyiségük ne tűnjön el. Fejlődésregényhősként – az előzőekhez kapcsolódva – meg kell küzdeni a felnötté válással, meg kell tanulni különbséget tenni jó és rossz között, azaz valahogyan fel kell ismerni saját erősségeiket, kialakítani személyiségüket. Egy jó sci-fi vagy disztópia hőseként pedig olyan elemekkel is fel kell venni a harcot, amikről legvadabb álmukban sem álmodtak volna, s e csodás, fantasztikus de egyben pusztító vagy nagy kihívással bíró jelenséggel is szükséges azonosulni.

A regény különböző műfaji síkjai úgyesen építik be a finom, nem tolakodó didaktikus szálát, az ismeretközlést, ami megint csak új távlatot nyit műfajleméleti szempontból: történelmi és fiktív történelmi regénnyé is válik a mű. A cselekménybe úgyesen szövődve képet kapunk a szabadkőműves mozgalmakról, kiemelkedő szabadkőművesek munkásságáról és alkotásairól az irodalom, a történelem, a zene vagy éppen a fizika területéről. Az így beépülő tudás csöppet sem tolakodó, nem akar direkt tanítani, viszont szerves része kíván lenni a műnek, mely így nemcsak tudományos, de valóban tudományos-fantasztikus szöveggé is válik. Az első kötet rejtélyei (az öregember személye, a titokzatos körző, a felemásszemű és Bujdosóné ténykedései) A körző titka végére állnak össze annyira, hogy a rejtély feloldódjon, s többé ne e titok kiderítése lendítse előre a cselekményt. Sanyi bácsi időutazó, a lakásán lévő sakkozógép maga az időgép, mely a gyanútlan Hannát és az öreg feltalálót visszarepíti a múltba, hogy újabb rejtélyekkel (az olvasók pedig újabb hermeneutikai játékokkal és műfaji kódokkal) szembesüljenek. A második kötettől különböző idősíkokat követhetünk nyomon, Hanna a XVIII. század végi Bécsbe kerül, ahol Mozart *Varázsfuvolájában* asszisztál, míg barátai a jelenkor Budapestjéről és Szegedéről

próbálják megmenteni és saját idősíkjaiba visszahozni. A regényfolyam elénk varázsolja az ókori Rómát, egy fiktív kép erejéig az ókori Egyiptomot vagy éppen a jövő disztópikus világát, ahol éppen hőseink cselekedeteinek hatására válik válságossá a lét.

Miért működik az *Időfutár*? Miért lehetne elképzelni általános iskolai olvasmányként, feldolgozandó szöveggként? Egyrészt kínálja magát a válasz: kamaszokról, 13-14 éves fiatalokról szól, tehát a megszólított korosztály önmagára ismerhet a szereplőkben. Esetünkben ez teljes mértékben teljesül, de nem szabad elfeledni, hogy attól, hogy egy műnek gyerekhőse van, még nem válik feltétlenül gyerekeknek szóló művé. A korosztályspecifikusság sokkal fontosabb ismérve, hogy megszólítsa a megcélzott befogadói közeget, mind tematikus-pragmatikai, mind nyelvi szinten, emellett a műben feltett kérdések legyenek azonosak az olvasó kérdéseivel. Emellett feleljen meg a mű az olvasó pszichológiai érettségének (ez persze harmóniában van a feltett kérdésekkel is), szimbolikus nyelvének.

Az *Időfutár* (regényfolyamhoz méltóan) sokszorosan teljesíti ezen elvárásokat. Megjelennek mind az egyéni, mind a társas lét kérdései, úgy, mint a felnőtté válás hatalmas problémaköre: önmagam megértése, elfogadása, az egyedüllét feldolgozása, a párkeresés, párválasztás, szerelem problematikája (természetesen több szereplő relációjában is), a szülő-gyermek kapcsolat, a diák-tanár kapcsolat, a hatalomhoz való viszony, de a hosszadalmas időutazások alatt például a világ idegenként való értelmezése, az idegenbe vetettség érzése is. Hőseink különböző módon reagálnak a megoldandó feladatokra, hol csak magukra, hol társaikra, hol idegen segítőkre számíthatnak, míg végül fel kell ismerniük a legnagyobb, bennük lakozó ellenfeleket, s – valódi mesehős-ként – még a (szimbolikus) halált is vállalva meg kell menteniük a világot.

A mű tökéletesen működő, kortárs nyelven megszólaló, a nyelvi humort, a helyzet- és jellemkomikumot mintaszerűen használó modern eposszá áll össze, melynek hősei, képei, jelenetei így túlmutatnak önmagukon, a befogadás során képessé válnak azon szimbolikus tartalmak előhívására, melyek a másikon (az irodalmon) keresztüli önmegértést teszik lehetővé. S ha mindez a befogadók képi, szimbolikus, nyelvi világán, azaz az ismerősségen keresztül történik, a feldolgozás során valóban eljuthatnak az ifjú olvasók is az olvasás öröméhez, a katarzis lehetőségéhez, az (ön)megértéshez.